

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

- SON EKONOMİK GELİŞMELER
ÜZERİNE
- ULUSLARARASI FİNANSMAN
KURUMU
- TÜRKİYE GARANTİ
BANKASI

AYLIK
BÜLTEN

46

NİSAN
1978

TİB YAYINLARI No : 20

**KAPİTALİST
DEVLET İŞLETMELERİ
ve TÜRKİYE**

Mustafa SÖNMEZ

Devlet Nedir? / Kapitalist Devletin Temel İşlevi ve Görece Özerkliği / Emperyalist Metripollerde ve Bağımlı Ülkelerde Devlet İşletmeleri / 1923'den Günümüze Türkiye'de Devlet İşletmeleri / Tekelci Sermaye - Devlet İşl. İlişkili / İşçi Sınıfı Açısından Devlet İşletmelerinin Önemi.

TİB Adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :

Mehmet Tanju AKAD

Yönetim Yeri : Karanfil Sok. 14/10. Kızılay - ANKARA

Basıldığı Yer : Şafak Matbaası - ANKARA

A B O N E : Bir yıllık abone tutarı olan 50,— TL. Posta pulu olarak gönderilebilir veya Mehmet Tanju' AKAD adına 106682 numaralı posta çeki hesabına yatırabilir.

Yurtdışı abone ücreti 80,— TL. dir.

Bültendeki yazılar kaynak gösterilmek ve içeriği değiştirilmemek şartıyla yayınlanabilir. İlgili Sayılardan gönderilmesi rica olunur.

SON EKONOMİK UYGULAMALAR ÜZERİNE

— I —

CHP ağırlıklı hükümet kurulduğundan bu yana, bir kısmı uygulamaya konulan bir kısmı ise henüz tasarı halinde olan bir dizi ekonomik önlem hızla gündeme getirildi. Hükümet tarafından alınması tasarlanan veya alınmış olan bu ekonomik tedbirler şöyle sıralanabilir:

I — Dış ekonomik ilişkiler ve ödemeler dengesi ile ilgili önlemler (1)

1. Devalüasyon
2. Dış seyahat kısıtlaması

II — İç ekonomik istikrar ve gelir dağılımı ile ilgili önlemler:

1. Kamu İktisadi Teşebbüsleri tarafından üretilen malların fiyatlarına yapılan zamlar
2. Taban fiyatları
3. Mevduat ve kredi faiz oranlarındaki ayarlamalar
4. Bazı maddelerin devlet tarafından ithali
5. Kur farklarıyla ilgili önlemler
6. Madenlerin devlet eliyle işletilmesine ilişkin yasa hazırlıkları
7. Vergilerle ilgili düzenlemeler
8. Katsayı artışı

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, bu ekonomik önlemler dizisinin, 1977 yılının ikinci yarısında yoğunlaşan krizin geçirilmesi amacıyla, MC hükümeti tarafından uygulamaya konulan «istikrar tedbirleri»nin bir devamı olduğu gerçeğidir. Diğer bir deyişle, CHP ağırlıklı hükümet tarafından alınmakta olan önlemlerin niteliğinin ve nedenlerinin anlaşılabilmesi bu önlemlerin genel olarak, Türkiye'nin içinde bulunduğu kapitalistleşme süreci ve bu sürecin ürünü olan yapısal darboğazların, özel olarak da bu yapısal darboğazların 1977 yılında yoğunlaşması ile somutlaşan krizin atlatılması ile ilgili gelişmelerle birlikte düşünülmesine bağlıdır (2).

Hatırlanacağı üzere, 1977 yılının özellikle ikinci yarısında çeşitli çevrelerin Türkiye ekonomisine ilişkin olarak ileri sürdükleri görüşlerin odak noktasını döviz sorunu oluşturmaktaydı. Bunun nedeni, Türkiye'nin 1977 yılında artık döviz rezervlerini tamamen eritmiş ve dış finansman olanaklarının sınırlarına varmış bir ülke durumuna düşmesiydi. Ülkedeki sanayi üretimin büyük ölçüde ithalata dayalı oluşu yüzünden, içine düşülen bu durum, bir yönüyle, mevcut ekonomik yapının kendisini yeniden üretemez hale düştüğü anlamına geliyordu. MC hükümeti değil uluslararası örgütlerden, uluslararası sermaye piyasasından yüksek faizli tefeci kredisi dahi bulmakta güçlük çekiyordu.

İçine düşülen döviz sıkıntısını geçici de olsa atlatmanın emperyalist-kapitalist sistem içinde yer alan az gelişmiş ülkeler açısından reçetesi Uluslararası Para Fonu (IMF)'dur. Diğer bir deyişle, böylesi bir duruma düşmüş bir ülkenin emperyalist-kapitalist sistem içinde kalarak yeni dış finansman olanakları elde etmesi, IMF'nin bu ülke için yeşil ışık yakması koşuluna bağlıdır. İşte bu nedenle, 1977 yılında MC hükümeti de IMF'ye başvurarak kredi talebinde bulundu. IMF'nin Türkiye'ye kredi açması, diğer uluslararası örgüt ve finansman kuruluşları açısından, Türkiye'nin borçlarını ödeme gücü açısından bir işaret anlamına gelecekti. Hatırlanacağı gibi, 1977 yılında gerek kredi talebini, gerekse ekonominin durumunu incelemek üzere Türkiye'ye gelen IMF'ye mensup iktisatçılar aracılığıyla, IMF'nin yeni kredi için öne sürdüğü koşullar belirlendi. Bu koşullar iki ana başlık altında toplanabilir:

1. Yüksek oranlı bir devalüasyon
2. Açık finansman yönteminin terk edilmesi, emisyon artışının önlenmesi,

tarım ürünleri taban fiyatlarının düşük tutulması, ekonomik büyüme hızının düşürülmesi, tasarrufun artırılması gibi ekonomide istikrarı sağlamaya yönelik önlemlerin alınması.

Bu koşulların bazıları, 5 Haziran 1977 seçiminden sonra kurulan II. MC hükümeti tarafından uygulamaya konulmaya başlandı. Ancak, uygulamaya konulan önlemlerin çoğu iç ekonomik düzenlemelere ilişkin olanlardı. Diğer bir deyişle, II. MC hükümeti hemen herkesin beklemesine rağmen yüksek oranlı bir devalüasyonu göze alamadı. Tekelci sermayenin MC hükümetlerinden desteğini çekme eğilimi nedeni ile II. MC hükümetinin pek uzun ömürlü olmayacağını belirginleşmesi ve II. MC hükümetinin bileşimi bunun nedenleri arasında sayılabilir. Ancak daha önce denenmiş küçük oranlı devalüasyonlar, IMF tarafından artık yeterli bulunmuyordu. Bu nedenle, IMF ile sürdürülen diyalog bir süre sonra donduruldu ve Türkiye'nin döviz sorunu giderek ağırlaşmaya başladı. Daha önce de değindiği gibi, yoğunlaşan krizin tekelci sermaye açısından geçici bir çözüme ulaşması, büyük ölçüde dış ekonomik ve politik ilişkilerin, emperyalizmin dayattığı koşullar doğrultusunda belirlenmesine bağlıdır. Kendi içinde taşıdığı gelişmeler nedeni ile, II. MC hükümeti bu konuda yeterince başarılı olamadı. II. MC hükümetinin ekonomik düzeyde belirginleşen krizi atlama konusunda verdiği başarısız sınava, politik krizin giderek yoğunlaşması olgusu da eklince, II. MC hükümeti yerini CHP ağırlıklı hükümete bıraktı. Kurulan CHP ağırlıklı hükümetin işlevi, hükümetin kurulmasına katkısı geçenler tarafından, düzenin ekonomik, politik ve ideolojik düzeylerde yeniden üretiminin koşullarının sağlanması biçiminde belirlendi.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Ecevit hükümetinin söz konusu işlevinin ekonomi ile ilgili olan bölümünü yerine getirmesi, bu alanda emperyalizmin da-

yattığı koşulların gerçekleştirilmesinden geçmektedir. Diğer bir deyişle, krizin atlatılarak, düzenin ekonomik planda kendi kendini yeniden üretir hale gelmesi Ecevit hükümetinin IMF'nin öne sürdüğü koşulları uygulamaya koymasına bağlıdır. Çünkü ekonominin vardığı aşamada, krizin tekelci sermaye açısından geçici bir çözüme ulaşması (buna yapısal sorun ve darboğazların uzun vadede daha üst düzeyde artması da diyebiliriz) yeni dış borç kaynaklarının bulunması ile mümkündür.

1. İşte bu nedendir ki, CHP ağırlıklı hükümetin almakta en aceleci olduğu ekonomik önlem devalüasyon oldu. Yapılan devalüasyonla Türk Lirası yaklaşık olarak % 33 oranında değer kaybetti. Böylece hem tekelci sermayenin, hem de IMF'nin istekleri yerine getirilmiş oldu. Tekelci sermayenin son devalüasyon karşısındaki memnuniyetini TUSİAD Başkanı Feyyaz Berker şöyle ifade etmektedir: «... Türkiye kısa dönemde 10.5 milyar dolarlık kaynak bulmak zorundadır. Hükümet, ilk bakışta sevimsiz gözükse de, devalüasyon ve IMF ile anlaşma konusunda cesaretle karar alması durumdadır. Türkiye'nin bugün geldiği noktada bu kararlar alınması gerekli gerçekçi kararlar olarak nitelenebilir.» (3) Görüldüğü gibi tekelci sermayenin sözcüsü, alınan devalüasyon kararını, krizin atlatılması için gerekli kredilerin elde edilmesi yönünden «gerekli ve gerçekçi» bir karar olarak nitelendirmektedir.

Devalüasyondan beklenen yarar, teoride devalüasyon sonucunda ihracatın artması, ithalatın azalması yoluyla, dış ticaret ve dış ödemeler dengesi açıklarının giderilmesi olarak belirlenir. Ancak gelişmekte olan sanayi üretimin büyük ölçüde ithalata bağlı olduğu Türkiye gibi bir ülkede devalüasyonun ithalatın azalması sonucunu vermesi beklenemez. Aynı şekilde ihracatı birkaç geleneksel tarımsal ürünle sınırlı olan Türkiye'de, devalüasyonun ihracatı büyük ölçülerde arttırmasını beklemek

hayalcilik olur. O halde, mevcut ekonomik yapıda köklü değişiklikler gerçekleştirilemediği sürece, yapılacak her devalüasyon Türkiye açısından emekçi sınıf ve tabakaların daha yoğun bir sömürüye maruz kalmalarından başka bir anlam ifade etmemektedir(4). Türkiye'nin şimdiye değin yaptığı büyük ve küçük oranlı bütün devalüasyonlara karşın döviz sorununun azalmayıp, tam tersine artması bunun en açık kanıtıdır. Kısaca özetlemek gerekirse, geçmişte yapılan devalüasyonların çoğunda olduğu gibi, son devalüasyonunda IMF ile anlaşarak dış borç bulmak için alınması «gerekli ve gerçekçi» bir önlem olmaktan ötede bir anlamı yoktur.

Bütçenin IMF'nin öne sürdüğü koşullar çerçevesinde hazırlanması ve % 33'lük devalüasyonun sonra, IMF'nin Türkiye'ye 450 milyon dolarlık kredi açması artık hemen hemen kesinleşmiş gibidir. İş artık «niyet mektubu»nun IMF tarafından kabulüne kalmıştır. IMF dışında Dünya Bankası, OECD bünyesinde oluşturulmuş olan konsorsiyum, bazı bankalar ve emperyalist devletlerin de Türkiye'ye yeniden borç vermeye başlayacakları belli olmuştur. Bu gelişmelerin CHP ağırlıklı hükümet açısından ilginç olan yanı, ekonominin kurtarıldığı havası içinde kamu oyuna yansıtılmaya çalışılmasıdır. Başka bir ifade ile, yeni borçlanma olanakları Türkiye ekonomisi açısından adeta kazanılmış bir zafer olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu, gazetecilerle yaptığı konuşmada IMF'nin Türkiye'ye vereceği borçlar konusunda şöyle demektedir: «...şunu belirtmek isterim ki, Türkiye ilk kez fon kaynaklarından en büyük ölçüde yararlanmaktadır. Bu yararlanmaktadır. Bu yararlanma bir yanda stand-by anlaşması dediğimiz anlaşma çerçevesinde sağlanacak kredilerle olacaktır. Onun yanında ihracattaki dalgalanmaları düzeltmek üzere öngörülen bir ihracat telafi fonundan yararlanma şeklinde olacaktır ve

bütün bunların üstünde bir üçüncü kolaylık daha Türkiye için söz konusudur. O da önümüzdeki haftalar ya da aylar içinde yürürlüğe girecek yeni bir kredi sistemidir. Sanıyorum ki, bu üçüncüden de Türkiye, bu görüşmeler olumlu sonuca varırsa en büyük ölçüde yararlanan ülkelerden birisi olacaktır.»(5)

Burada, IMF ve benzeri kuruluşların verdiği borçların genel olarak tüm geri bırakılmış ülkelere, özel olarak da Türkiye üzerindeki emperyalist sömürünün en önemli araçlarından birini oluşturduğunu tekrarlamaya sanırım gerek yok. Bu yazıda, sadece «fon kaynaklarından en büyük ölçüde yararlanma»yı sağlama ile ögünülen anlaşmanın Türkiye'ye yüklediği yükümlülüklerden yalnızca birini vurgulamakla yetineceğiz.

Bilindiği gibi IMF emperyalist-kapitalist sistem içinde uluslararası ticaretin düzenlenmesine yönelik bir finansman kuruluşudur. Başka bir deyişle, IMF'nin görevi uluslararası ticaretin emperyalizmin çıkarları doğrultusunda düzenlenmesidir. İşte bu nedendir ki, IMF, genellikle borç verdiği ülkelerin sosyalist ülkelerle olan ticaretini kısıtlayıcı koşullar öne sürer. IMF ile yapılacak olan son anlaşmada da buna benzer bir maddenin bulunduğu öne sürülmektedir. Yani Türkiye'nin sosyalist ülkelerle olan dış ticaretinin bugünkü düzeyinde dondurulması söz konusudur. Bunun anlamı, Türkiye'nin alınan dış borç karşılığında emperyalist sömürüye biraz daha açılmaya razı olmasıdır. Bu koşul, aynı zamanda Türkiye'nin bağımsız bir ülke olduğunu ileri sürenler açısından da düşündürücü olsa gerektir.

Özetlemek gerekirse, son devalüasyon uygulaması ve bunun sonucunda IMF ile yapılan kredi anlaşması, Türkiye'de, farklı görüntülere sahip olsalar bile çözümü emperyalist-kapitalist sistemin işleyiş kurallarında arayan bütün hükümetlerin gerçekleştireceği uygulamaların, özünde emperyalist sö-

mürünün yoğunlaşmasını sağlamaktan başka birşeye hizmet etmeyeceğini gösterir bir niteliğe sahiptirler.

2. CHP ağırlıklı hükümetin içinde bulunulan döviz darboğazını aşma yönünde aldığı diğer karar da dış seyahatlerin iki yılda bir kere ile sınırlanmasıdır. Bu karar, aslında Türkiye'nin içine düştüğü durumda bulunan her ülkenin alacağı ilk kararlardan birisi niteliğindedir. Bu açıdan bakıldığında dış seyahatlerin kısıtlanması yönündeki karar, bir anlamda gecikmiş bir karardır. Ancak burada bir noktanın gözden kaçırılmaması gerekir. Türkiye'de döviz kıtlığının nedeni dış seyahat harcamaları değildir, veya başka bir ifade ile, dövizle yapılan harcamalar içinde dış seyahat harcamalarının payı oldukça küçüktür. Türkiye açısından sürekli gündemde olan döviz sorununun temelinde yatan belirleyici neden emperyalist metropollere bağımlı çarpık kapitalistleşme sürecidir. Bu gerçeği göz ardı eden tüm önlemler döviz sorununu giderme gücünden yoksun olacaktırlar.

— II —

Hükümetin iç ekonomik düzenlemelerle ilgili olarak aldığı veya almayı tasarladığı önlemlerin büyük bir bölümünün iki önemli özelliği var. Bunlar, söz konusu önlemlerin II. MC döneminde alınmaya başlanılanların bir devamı oluşu ve IMF ve yerli tekelci sermayenin talepleri ile çakışmaları şeklinde özetlenebilir. Önlemlerin diğer bir özelliği de bunlardan bazılarının, CHP'nin kitlelerdeki «umut» görüntüsünü sürdürmeye yönelik bazı ekonomik tavizleri içeriyor olmasıdır.

1. IMF'nin Türkiye'den gerçekleştirmesini talep ettiği en önemli koşullardan biri, gerek para arzını, gerekse mal ve hizmet talebini kısırarak enflasyon hızının azaltılması olmuştur. Bu yöndeki ilk uygulamalar II. MC hükümeti zamanında başlatıldı. Öncelikle bazı KİT ürünleri ve Tekel maddeleri-

ne zam yapıldı. KİT ürünlerine yapılan zamlar, KİT'lerin finansman açığına bir ölçüde hafifletme amacına yönelikti. Bilindiği üzere KİT'ler ülke ekonomisinde sahip oldukları önemli yeri korumaya devam etmekte ve özel kesime ucuz girdi sağlama temel işlevini yerine getirme doğrultusunda yönlendirilmektedirler (6). KİT'lere yüklenen bu işlev, onların büyük bir kısmının sürekli zarar etmeleri ve dolayısıyla finansman açığıyla karşılaşmaları sonucunu doğurmaktadır. KİT'lerin finansman açığının giderilmesi amacıyla izlenen politikalar ise, çoğunlukla enflasyonu körükleyen öğelerden birini oluşturmaktadır. Soruna bu açıdan bakıldığında, özellikle özel kesime ucuz girdi sağlama işlevi ağır basan KİT ürünlerine yapılan zamlar zorunlu görünmektedir. Ancak II. MC döneminde yapılan zamların önemli bir bölümü de zorunlu ve temel ihtiyaç mallarına uygulanmıştır. Örneğin Tekel ürünlerine yapılan yüksek oranlı zamlar bu niteliktedir ve Tekel'in kâr veya zarar etmesiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Bu nedenle, MC döneminde uygulanan «istikrar tedbirleri» nin temelini teşkil eden zam uygulamaları genellikle, kapitalistleşme ve sermaye birikimi sürecinin yükünü biraz daha emekçi sınıf ve tabakalara yüklenme şeklinde geliştirmiştir.

Bugün CHP ağırlıklı hükümet de aynı yolu izlemektedir. Mart ayı içinde TCDD, Deniz Yolları ve THY'nin yolcu taşıma ücretlerine ortalama %50 oranında zam yapılmıştır. Hükümet bununla yetinmemiş Süt Endüstrisi Kurumu ve Sümerbank ürünleri gibi temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını da arttırmıştır. Diğer taraftan dayanıklı ve dayanıksız tüketim maddelerini üreten tekelci firmalar zam için yeniden kuyruğa girmişler ve bazıları zamlarını tescil ettirmişlerdir. Hükümetin aldığı bu kararlardan sonra görünen odur ki, krizin yükünü emekçi sınıf ve tabakalara yüklemekten başka bir anlamı olmayan «kemerleri sıkma» ve «zam» politikası, IMF ve yerli tekelci sermaye-

nin önerdiği doğrultuda, önlemlerin temelini teşkil etmeye devam edecektir.

2. Son ekonomik gelişmelerin dik-kati çeken bir yanı da **tütün taban fi-yatları** ile ilgili uygulama oldu. Bilindi-ği gibi yerli tekelci sermaye, öteden beri taban fiyatlarının düşük tutulması-ı ister. Nitekim, 1974'den bu yana, ta-rım ürünleri taban fiyatlarındaki artış oranı sürekli azalma göstermiş ve bu azalma II.MC döneminde yani 1977'de daha da belirginleşmiştir. CHP ise II. MC hükümetinin düşük taban fiyatı uy-gulamasını eleştirmiştir. Ne varki, CHP ağırlıklı hükümetin açıkladığı son tütün taban fiyatları, CHP'nin de bu ko-nuda yerli tekelci sermayenin istemleri doğrultusunda hareket ettiğini gösterdi. Bu yıl Ege ve Karadeniz tütün piya-saları sırasıyla 57 ve 71 lirahk baş fiyatlarla açıldı. Ege tütün piyasası için verilen 57 lirahk baş fiyat, geçen yıla göre ancak %14'lük bir artış olduğunu göstermektedir. Ticaret Bakanlığının yayınladığı endekslere göre 1977 yılı içinde tüketici fiyatları ortalama %45 civarında artış göstermektedir. Fiyat artışlarının bu düzeye ulaşması karşı-sında, tütün fiyatlarındaki artışın %14 ile sınırlı kalması, büyük bir küçük üretici kitlesinin yoksulluğa mahkûm edilmesi anlamına gelmiştir. Karadeniz tütün piyasası için verilen 71 lirahk baş fiyat da aynı niteliktedir. Gümrük ve Tekel Bakanı da durumun farkın-dadır, ama ona göre suçlu içinde bu-lunduğu hükümet değildir. Ona göre bugünkü hükümetin taban fiyat uygula-masının suçlusu, bir önceki hükümet-tir. Gümrük ve Tekel Bakanının üre-ticilerin yakınmalarına karşılık «belki verilen fiyat fazla tatminkâr olmadı. Devraldığımız hükümet bizi ancak bu şartlar altında, bu kadar fiyat vermeğe zorladı»(7) diyerek sorunu geçiştirdi-ği ni sanmaktadır. Aslında, bugünlerde herkes, hükümet sözcülerinden, hemen her uygulamanın peşinden «devralın-mış enkaz» mazeretini dinlemeye alıştı. Mazeretlerin hemen hepsi, emekçi sı-nıf ve tabakaları biraz daha yoksullu-

ğa iten her uygulamanın, mevcut dü-zenden değil de, geçmiş hükümetlerin beceriksizliğinden kaynaklandığı izleni-mini yaygınlaştırmaya yönelik. Bu bir raslantıdan mı ibaret? Hayır. Bu «ge-rekçeler» yıllardır sürdürülen yoğun baskı ve sömürüye karşı yükselen top-lumsal muhalefetin politik bir içerik kazanma eğilimine karşı CHP'nin üst-lendiği düzenin restarasyonu ameliyesi-nin ideolojik düzeydeki bir uygulama-sından başka bir şey değildir.

3. CHP ağırlıklı hükümetin istik-rara ilişkin olarak getirdiği bir diğer önlem de mevduat ve kredi faiz oran-larının yeniden ayarlanmasıdır. 1 Ni-san 1978'de yürürlüğe giren bu kararla 1974 yılından bu yana değişmemiş olan gerek mevduat, gerekse kredi faiz oranları artırılmıştır. Bu arada tasarruf mevduatına verilecek olan yıllık faiz oranları şu şekilde belirlenmiştir:

Vadesiz mevduat	%3
3-6 ay vadeli mevduat	%6
6 ay-1 yıl vadeli mevduat.	%9
1-2 yıl vadeli mevduat	%12
2-3 yıl vadeli mevduat	%16
3-4 yıl vadeli mevduat	%20

4 yıldan fazla vadeli mevduat ser-best

Bankalarca mevduata verilen faiz oranlarını arttırmamanın ana amacı ta-sarruf edilen fonların, bunları toplaya-rak sanayicilere ve tüccarlara kredi olarak veren bankalara yönelmesinin teşvik edilmesidir. Bilindiği gibi, yük-sek fiyat artışları karşısında, yatırım yapma olanağı bulunmayan dar ve orta gelirli tasarruf sahiplerinin ellerin-deki fonlar nakit olarak ya da enfla-syon oranından çok düşük oranlı gelir getirecek şekilde bankalarda tutulmak yerine değer kaybını önlemek amacı ile altın, ziynet eşyası, gayri menkul gibi verimsiz olarak nitelendirilen alanlara yatırılma eğilimindedir. Türkiye'de 1970'lerde ve özellikle 1977'de enflasyon hızının çok yüksek boyutlarda gerçek-leşmesiyle, sözü edilen bu olgu gittik-çe daha önem kazanır olmuştur. Mev-

duat faizlerinin arttırılmasıyla bankacılık sistemi dışına kayan küçük ve orta büyüklükteki tasarrufları yeniden sisteme çekmek amaçlanmaktadır.

Diğer taraftan, bankalarca açılan kredilere uygulanan genel faiz oranı tavanı da yükseltılarak %16 olarak belirlenmiştir.

İlk bakışta, yeni düzenleme ile birlikte eski sisteme oranla mevduat ve kredi faiz oranları arasındaki farkın daraldığı, böylece bankacılık sisteminde kâr marjının düşürüldüğü izlenimini edinmek mümkündür. Ancak, burada hemen tasarruf mevduatının %65 dolaylarındaki bölümün vadesiz mevduat tan oluştuğunu hatırlamak gerekir. Vade miktarı arttıkça, her dilimdeki tasarruf mevduatının toplam tasarruf mevduatı içindeki payı azalmaktadır. Diğer bir deyişle, bankalarda tutulan paraların çok büyük bölümü vadesiz, ya da kısa vadeli, uzun vadeli mevduatın oransal önemi oldukça düşüktür. Vadesiz mevduata verilen faiz oranı ise son kararda arttırılmamış, %3 düzeyinde bırakılmıştır. Dolayısıyla, bankaların genel olarak mevduata ödeyecekleri faiz oranının önemli ölçüde arttığı söylenemez. Mevduatın bu yapısından gelen özellikleri yanı sıra bankaların mevduat-kredi faiz oranları tarafından belirlenen kâr marjının daralmasını önleyecek bir çok yönetmelere başvurdukları da bilinmektedir. Bankalar, verdikleri krediler karşılığında faizin yanı sıra komisyon, ücret, masraf karşılığı gibi çeşitli adlar altında tahsilat yapmakta, böylece gerçek faiz oranını yasal oranın çok üzerine çıkarabilmektedirler. Ayrıca, verdikleri kredinin belirli bir oranının mevduat olarak bankada tutulmasını zorunlu kılan mevduat blokağı yoluyla, gerçek kredi-faiz oranını yükseltme uygulamaları son derece yaygındır. Alınan son kararda bankaların kredi karşılığı sağladıkları gelirleri arttırıcı bu tür uygulamaları engelleyen herhangi bir yeni önlem getirilmemektedir, yalnızca eskiden de var olan ancak işlerliği ol-

mayan bazı yasaklar tekrarlanmaktadır.

Bu nedenlerle, mevduat ve kredi faiz oranlarına ilişkin olarak getirilen düzenlemenin bankacılık sisteminin karlılığını olumsuz yönde etkileyemeyeceği sonucuna varılabilir.

Mevduat ve kredi faiz oranlarını yeniden düzenleyen kararlarla, oranlardaki artışın yanı sıra kredilerin dağılımı etkilemek amacıyla da yeni bazı önlemler getirilmiştir. Yeni karara göre bundan böyle bankalar verecekleri orta ve uzun vadeli krediler için tahakkuk ettirdikleri faizin 1/16'sını, Merkez Bankasınca öncelik verilen türler dışındaki kısa vadeli krediler için aldıkları faizin ise 1/4'ünü Merkez Bankası bünyesinde kurulan Faiz Farkı İadesi Fonuna yatırmakla yükümlü kılınmışlardır. Bu fonda toplanacak paralar ise teşvik edilmek istenen sektörlerle ucuz kredi olarak aktarılacaktır. Burada önemli olan nokta, fona yatırılacak olan payların kredi türlerine göre büyük farklılık göstermesidir. Görüldüğü gibi bankalar, kısa vadeli kredilerden elde ettikleri faiz gelirinin dörtte biri gibi önemli bir bölümünü Merkez Bankasındaki fona yatırmak zorunda bırakılmıştır. Böylece, daha çok mal stoku finansmanı gibi spekülatif ve ticari amaçla kullanılan kısa vadeli kredilerin bankalar açısından cazip olmaktan çıkarılması, dolayısıyla bu tür kredilerin daraltılmasıdır. Bu anlamda, hükümetin aldığı bu karar, spekülatif faaliyetlere ve ticaret sermayesine oldukça dolaylı da olsa indirilen bir darbe niteliğindedir.

Hükümetin, kredi dağılımını etkilemeyi amaçlayan bir diğer önemi de mevduat munzam karşılık oranlarını yeniden düzenleyen karar ile getirilmiştir. Bilindiği gibi bankalar topladıkları mevduatın belirli bir oranını munzam karşılık olarak merkez bankasına yatırmakla yükümlüdürler. Bu oran arttıkça, bankaların kredi olarak kullanabilecekleri kaynakları azalmakta dolayısıyla genel kredi hacmi daralmaktadır. Mevduat munzam karşılık

oranları en son Eylül 1977'de vadeli mevduat için % 30, vadesiz mevduat için ise % 35 olarak belirlenmiştir. 28 Şubat 1978'de yayınlanan kararda ise teşviki öngörülen sektörlerle açılacak krediler için genel oranlara istisnalar getirilmiş, daha düşük oranlar belirlenmiştir. Bankaların vadesiz veya vadeli mevduat kaynaklarından kullanacakları krediler kadar mevduatı tarınca uygulanacak olan munzam karşılık oranları yeni kararla şöyle belirlenmiştir :

— Kalkınma plânları Yıllık Programları ve teşvik kanunlarında belirtilecek sektörlerle kullanılacak olan orta ve uzun vadeli yatırım ve tevzi kredilerine tahsis edilecek mevduat için: % 5

— Gerice yörelerde genel teşvik tablosuna dahil sektörlerle kullanılacak olan orta ve uzun vadeli yatırım ve işletme kredilerine tahsis edilecek mevduat için: Sıfır.

— T. Emlak Kredi Bankası'nın konut kredilerine tahsis edeceği mevduat için: %10

— Gerice yörelerde her türlü kısa vadeli tarımsal kredilere tahsis edilecek mevduat için: %20

— Küçük sanayi, sanatkâr, esnaf ve esnaf kuruluşları kredilerine tahsis edilecek mevduat için: %20

Görüldüğü gibi Kalkınma Plânları ve teşvik tablolarında teşviki öngörülen sektörlerle verilecek kredilere tekabül eden mevduatlar için munzam karşılık oranları sınıra kadar indirilerek bankaların bu kesimlere kredi vermekte kullanacakları kaynakları büyük ölçüde arttırılmaktadır. Sözü geçen belgelerde teşviki öngörülen sektörler ise, hemen tüm sanayi dalları, diğer bir deyişle tekelci sanayi sermayesinin faaliyet ve yatırım alanlarıdır. Bu durumda, bankaların arttırılan kredi verme olanaklarından en büyük ölçüde tekelci sanayi sermayesinin yararlanacağı açıktır. «Kalkınmayı köylüden başlatacağız» sloganı ile seçim platformuna çıkan CHP'nin bu kararlarla tekelci

sermayeye tanıdığı kredi olanaklarını tefeci sömürüsü altında inleyen küçük üreticilerden esirgediği görülmektedir. Gerçi, gerice yörelerde verilecek kısa vadeli tarımsal kredilere tekabül eden mevduata uygulanacak munzam karşılık oranı genel orandan düşük olarak %20 düzeyinde belirlenmiştir. Ancak bu oranın kredi alana göre bir ayırım gözetmemesi, tarım kesimindeki büyük toprak sahipleri yararına işleyen mevcut kredi sistemi değiştirilmeden, onun içinde geçerli olması, küçük üreticilere kredi sağlama açısından her hangi bir yenilik getirmeyecektir.

Özetle, mevduat ve kredi faiz oranlarına ve kredi dağılımına ilişkin son kararlar tasarrufları bankacılık sistemine çekmeyi ve bu sistem aracılığıyla tekelci sanayi sermayesine aktarmayı amaçlamaktadır. Ticaret sermayesine yönelik kısa vadeli krediler ise bankaları zorlayıcı önlemler getirilerek kısıtlanmak istenmektedir.

4. Hükûmetin aldığı önlemlerden, ticaret sermayesini ilgilendiren bir diğeri de demirin devlet eliyle ithal edilip, dağıtılmasına ilişkin olanıdır. Bilindiği gibi demir ticareti ülkemizde öteden beri spekülâtif faaliyetlerin en fazla yoğunlaştığı alanlardan birini oluşturur. Başka bir ifade ile, oldukça önemli bir sermaye, kolay ve yüksek kâr sağlaması nedeniyle demir ticaretine bağlanmış bulunmaktadır. Demir ithalinin devlet eliyle yürütülmesi, demir ticaretine bağlanmış ticaret sermayesi açısından bu kârlı alanın kapanması anlamına gelecekti. Ancak, Türkiye'deki hakim sınıflar arasındaki güçler dengesi CHP'ye bu adını attırmadı. Ecevit hükûmeti Resmî Gazetede yayınlanan bir tebliğde «demirin yalnız devlet eliyle» ithalini öngörürken bunu takip eden 15 gün sonraki tebliğde ise «sanayicilerin ihtiyaçları için demir ve çelik ithal edebilmeleri» ilkesini yeniden getirmiş ve yeniden eski işleyişe dönmüştür. Böylece demir ithalatçıları ve tüccarlarının baskıları Ecevit

hükümetinin bu konuda etkin olmasını engellemiştir.

5. Geçtiğimiz ayın ekonomi ile ilgili en önemli olaylarından biri de, hükümetin devalüasyon nedeni ile ortaya çıkan kur farklarıyla ilgili kararının sermaye çevrelerince oldukça sert bir tepki ile karşılanması oldu. Bilindiği gibi döviz yokluğu nedeniyle, Merkez Bankası 1977 yılı başından beri, petrol, gübre ve birkaç temel mal dışında yapılan ithalatın döviz transferini gerçekleştiremez duruma düşmüştü. Buna karşılık Türkiye'nin 1977 yılındaki ithalatı 5.8 milyar doları bulmuştur. Merkez Bankası verilerine göre 5.8 milyar dolarlık ithalatın 2.9 milyar dolarlık bölümünün döviz transferleri gerçekleştirilememiştir. Başka bir deyişle 2.9 milyar dolarlık ithalat mal mukabili ithalat mal mukabili ithalat ve kabul kredisi gibi yöntemlerle finanse edilmiştir. Bunun anlamı şudur, 2.9 milyar dolarlık ithalat fiilen gerçekleştirilmiş ve ithalatı yapanlar, ithal ettikleri malların bedelini, döviz transferi yapılmak üzere Merkez Bankası'na yatırmışlar ancak döviz yokluğu nedeniyle gerekli transfer henüz gerçekleşmemiştir. Hükümet, aldığı kararda, mal mukabili ve kredili ithalat yöntemiyle ithalat yapanlardan, devalüasyon nedeniyle ortaya çıkan kur farklarının Merkez Bankası'na ödenmesini istemektedir. Yani ithal edilen fakat döviz transferi henüz yapılmamış olan malların Türk lirası cinsinden bedeli, yapılan devalüasyon oranında artmıştır. İthalatçılardan ödenmesi istenen, mal bedellerinde ortaya çıkan bu artıştır.

Alınan karara göre, sözkonusu kur farklarının ödenmesi belli bir süreye bağlanmıştır. Bu süre önce üç ay olarak belirlenmiş, ancak daha sonra, sermaye çevrelerinin sert tepkisi karşısında hükümet gerileyerek sözkonusu süreyi uzatmış ve ödemeyi taksitli bağlamıştır. Daha önceki devalüasyonlarda da aynı uygulama sözkonusu olmasına rağmen, sermaye çevreleri bu seferki kur farkı uygulamasını kanun-

lara aykırı olmakla suçlama yönünde büyük bir çaba sarfetmişler ve hatta bu konuda Danıştay'a başvurmuşlardır.

Aslında sermaye çevrelerinin bu konuda kopardıkları yaygaranın temelinde yatan neden oldukça açıktır. Devalüasyon nedeniyle ortaya çıkan milyarlarca liralık kur farkının, ithalattan milyonlar kazananlar tarafından ödenmesi kararlaştırılmamış olsaydı, bu fark hazineye yeni emekçi sınıf ve tabakaların ödediği vergilerden karşılanmış olacaktı. Çünkü Merkez Bankası, bugün getirilen her dövize —devalüasyon nedeniyle— daha fazla Türk Lirası ödemek durumundadır; ve yapılan ithalatın döviz transferi ancak bu dövizlerle gerçekleştirilebilecektir.. Bu nedenle, hükümetin kur farklarıyla ilgili kararı, emekçi halk üzerinde denetlenmek istenen kabasömürü yöntemlerinden birisini engellemiş olması yönünden olumlu olmuştur. Sermayenin sözkonusu karar karşısında kapıldıkları telaşın bir diğer nedeni de şudur: Hükümet her kur farkını ödemek isteyen ithalatçıların, döviz transferi talebinden vazgeçtikleri takdirde, kendilerine Merkez Bankasına yatırdıkları paranın geri ödeneceğini bildirmiştir. Ancak, mal mukabili ve kredili ithalat yapanların hiç biri bu yola başvurma eğiliminde gözükmemektedir. Çünkü sözkonusu yöntemler aracılığıyla ithalat yapanların bir bölümü, ithalatı gerçekleştirirken karaborsadan döviz toplama, veya döviz kaçakçılığı anlamına gilebilecek daha başka «ince» yollara başvurmuşlardır. Döviz talebinden vazgeçme ise, ithalatçının bu gayri kanunî «ince» yollardan birine başvurduğu anlamına gelecek, yani «ipliği pazara çıkacaktır». İşte bu nedenledir ki, hemen hiç kimse döviz transferi talebini geri çekmeye yanaşmamaktadır.

6. Hükümetin almayı tasarladığı önlemlerden biri de maden yataklarının devletçe işletilmesine ilişkin yasanın çıkarılmasıdır. Bilindiği gibi, ülkemizde yıllardır takip edilen ulusal çı-

karlara aykırı enerji ve yeraltı kaynaklarını değerlendirme politikası, yeraltı kaynaklarının etkin bir biçimde değerlendirilmesini engellemekte ve söz konusu kaynakların emperyalistler tarafından yoğun bir şekilde sömürülmesi sonucunu yaratmaktadır. Söz konusu çarpık politikanın bir ögesi de yeraltı kaynakları üzerindeki özel mülkiyettir. Bugün Türkiye'de bir çok maden, özel kapitalist işletmeler tarafından en «ilkel» teknolojilerle işletilmekte veya bu işletmeler tarafından kapatılarak bekletilmektedir. Bu olgunun en tipik örnekleri linyit kömürü ve demir cevheri yataklarıdır.

Madenlerin etkin bir biçimde işletilmeleri günümüzde oldukça büyük yatırımları gerektirmektedir. Ancak maden yataklarını ele geçiren özel kapitalist işletmeler bunları geri teknolojilerinin elverdiği ölçüde işletmekte, bu geri teknolojiler elverişli olmaktan çıktığı anda madenleri kapatmak yoluna gitmektedirler. Diğer taraftan gerekli yatırımlar gerçekleştirilemediği için milyarlarca tonluk rezervler toprak altında yatmaktadır. Ayrıca bazı madenlerde, uluslararası tekellerin Türkiye'deki temsilcilerinin yoğun sömürüsüne terk edilmiş durumdadır. Bütün bunların bir sonucu olarak, bugün Türkiye, ülkede potansiyel olarak mevcut olmasına rağmen dışarıdan maden almak zorunda kalan bir ülke haline düşmüştür. Örneğin, milyonlarca tonluk rezerv rağmen, İskenderun'a kurulan Demir-Çelik fabrikası için ABD'den taş kömür ithal edilmek zorunda kalmıştır. Bunun yanında, maden işletmelerinde kullanılan geri teknoloji yüzünden, hammadde maliyetleri giderek yükselmektedir. Hemen hemen aynı şeyler enerji üretimi için de geçerlidir. Mevcut kaynaklara rağmen, izlenen dışa bağımlı enerji politikası, bir yandan enerji üretiminde maliyetleri yükseltirken, diğer yandan da enerji ithal etmek zorunda kalmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse, ülkedeki kapitalleşme sürecinin günümüzde ulaştığı

boyutlar artık yeraltı kaynakları ve enerji konusunda daha rasyonel bir politika izlenmesi zorunluluğunu dayatır hale gelmiştir. Bizce, CHP ağırlı hükümetin madenlerin devletçe işletilmesi yönünde atmakta olduğu adımların temelinde yatan başlıca neden budur.

Burada, bir noktaya dikkat çekmekte yarar var. Bilindiği gibi, Türkiye'de madenlerin devletleştirilmesini öteden beri en kararlı biçimde savunanlar sosyalistler olmuştur. Sosyalistler bu alandaki mücadelelerinde ilerici, yurtsever ve demokratları da yanlarına çekmeyi başarmışlardır. Sosyalistler bugün de madenlerin devletleştirilmesini savunmaktadırlar. Ancak, sosyalistlere göre, madenler üzerindeki sömürünün son bulması yönünden devletleştirme tek başına bir çözüm olmaktan uzaktır. Diğer bir deyişle, madenler üzerindeki sömürüye son verilmesi açısından, devletleştirme sosyalistler için savunulması gereken **gerekli fakat yeterli olmayan** bir koşul niteliğindedir. Çünkü, sömürünün son bulması ancak gerçek halk demokrasisinin kurulması ve emperyalist-kapitalist sistemden çıkılmasıyla mümkündür.

7. CHP ağırlıklı hükümet tarafından birisi alınan, diğeri ise alınması tasarlanan diğeri iki karar da gelir dağılımı ile ilgili, Bunlardan birisi memur maaşlarını belirleyen **katsayımın artırılması**, diğeri de vergilerin yeniden düzenlenmesi.

Ülkemizde hızlı fiat artışlarının en fazla etkilediği kesimlerden birini de memurlar oluşturmaktadır. Memurların sendikalarda örgütlenme, toplu sözleşme ve grev yapma haklarından yoksun bırakılmış olmaları, son yıllarda bu kesimin artan enflasyon nedeniyle giderek daha kötü bir duruma düşmesine neden olmuştur. Örneğin, Maliye Bakanlığı müfettişi Oğuz Aydemir tarafından yapılan bir araştırmada 1970 yılında bir devlet personeli için bütçeden 15.865 lira ayrılırken, bu miktarın 1977 yılında sabit fiatlarla 14.750 liraya düştüğü saptanmıştır(8). Bu, memurların

rın reel gelirlerinin veya satın alma güçlerinin son yedi yıl içinde % 7 oranında azalmış olması anlamına gelir.

Yeni hükümet döneminde katsayı 12'den 14'e çıkarılmıştır. Ancak bu katsayı artışı memurların durumunu düzeltmekten uzaktır. Çünkü ülkede devam eden fiyat artışlarının hızı, katsayı değişikliğinin getirdiği gelir artışından çok daha fazladır. Aslında 1970-1977 dönemiyle ilgili olarak yukarıda verilen bilgiler, katsayı sisteminin memurların gelirlerini ve dolayısıyla yaşam standartlarını yükseltmediği tam tersine düşürdüğünü belgelemektedir. Bu nedenle son katsayı artışı kısmi bir taviz olma niteliğinden dahi yoksundur.

8. Hükümetin uygulamaya koyacağı tasarladığı önlemlerden ve kamuoyunu en fazla meşgul edenlerden birisi de vergilerde yapılacak düzenlemelerle ilgilidir. Türkiye'de emekçi sınıf ve tabakalar üzerindeki yoğun sömürüyü somut bir biçimde belgeleyen göstergelerin başında vergilerle ilgili veriler gelir. Resmî istatistiklere göre ülkemizde devletin vergi gelirlerinin %60 civarındaki bölümünü dolaylı vergiler oluşturur (9). Bindiği gibi dolaylı vergiler gelir farklılıklarına bakmaksızın, herkesin eşit şekilde vergilendirilmesine yol açar; ve bu nedenle burjuva iktisatçıları tarafından dahi adaletsiz bir vergi türü olarak nitelenir. Buna rağmen dolaylı vergilerin, toplam vergi hasılatı içindeki payının %60'ın üstünde olması ülkedeki vergi adaletsizliğinin hangi boyutlarda olduğunu yeteri kadar göstermektedir. Ancak, sorun bununla da bitmemektedir. Genellikle vergi adaletini sağlamada en etkin araçlardan biri olarak kabul edilen gelir vergisinin de %70'i ülkemizde işçi ve memurlar tarafından ödenmektedir. Yani Türkiye'de gelir vergisi, vergi adaletinin değil vergi adaletsizliğini sağlamanın ve sömürüyü yoğunlaştırmanın en etkin araçlarından biri haline getirilmiştir.

Gelir vergisinde adaleti sağlamanın yolu, onun mütarikki olma özelliğinin artırılmasından geçer. Verginin mütarikki olması, vergi organının, vergilendirilen gelir düzeyiyle birlikte artması şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca, teoride, vergi adaletinin sağlanması için emek gelirleri ile sermaye gelirlerinin ayırt edilmesi öngörülmüştür. Türkiye'deki gelir vergisi kanunu da bu kuralları içerir bir görünüme sahiptir. Ancak bu gerçekte bir görünümünden ibarettir. Çünkü, emek gelirleri için saptanmış olan özel indirim miktarı ve bütün gelir türleri için geçerli olan asgari geçim indirimi, hızlı enflasyon nedeniyle bugün artık anlamını tümüyle yitirmiştir. Yine enflasyon nedeniyle, önce saptanmış olan vergi oranlarında geçerliliğini kaybetmiş ve sabit gelirlili işçi ve memurları üzerindeki zaten son derece adaletsiz olan gelir dağılımının, emekçi sınıf ve tabakaların biraz daha aleyhine gelişmesine neden olacak bir nitelik kazanmıştır.

CHP ağırlıklı hükümet alacağı önlemlerle, emekçi sınıf ve tabakalar üzerindeki vergi yükünü hafifletmeyi vaatmiştir. Ancak zam kararlarında oldukça hızlı davranmasını bilen hükümet, şimdiye kadar vergi konusunda almayı tasarladığı önlemleri kesin bir sonuca bağlayamamıştır. Bu konuda, gazetelerde hemen hergün değişik ve zaman zaman da çelişik haberlerden başka bir ilerleme yok gibidir. Bu nedenle, bu konuda belli bir yorum yapmak bugün için son derece güçtür. Ancak, tasarılarla ilgili birbiriyle tutarsız haberler bir yana bırakılırsa, vergi konusunda hükümetin izleyeceği politikanın genel çizgileri hakkında bazı ipuçları ele geçirmek mümkün görünmektedir.

Kanımızca, hükümet vergilerde yeni düzenlemeleri başlıca iki temel amaca göre belirlemeyi tasarlamaktadır. Bunlardan birisi, emekçi sınıf ve tabakalar üzerinde yoğunlaşmış ve yoğunlaşmakta olan vergi yükünü,

biraz olsun hafifleterek yükselen toplumsal muhalefetin temel gerekçelerinden birini ortadan kaldırdığını izlenimini yaratmaktadır. Amaçlardan ikincisinin ise, toplam vergi gelirlerinde belli bir artışın sağlanması olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle alınması düşünülen vergi önlemleri, bir yönüyle giderek artan kamu harcamalarına daha sağlam kaynaklar bulma amacına yönelik görünmektedir. Alt-yapı tesislerinde yetersizlikler ve darboğazlarla birlikte düşünüldüğünde, hükümetin vergi düzenlemelerinde böyle bir amaçtan hareket etme olasılığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ :

CHP ağırlıklı hükümetin uygulamaya koyduğu ve koymayı tasarladığı ekonomik önlemler genel çizgileriyle 1977'nin ikinci yarısından bu yana sürdürülen ekonomik krizin geçirilmesi programının bir devamı görünümündedir. Sözü edilen programın temel ilkeleri IMF'nin dayattığı koşullar ve tekelci sermayenin talepleri doğrultusunda belirlenmiştir. Krizin atlutulması için uygulamaya konulmakta olan önlemler krizin kaynağını oluşturan, ekonominin sürekli ve yapısal bunalımını uzun vadede derinleştirici bir niteliğe sahiptir. Diğer taraftan krizin yükü, sözkonusu önlemlerle emekçi sınıf ve tabakalara yüklenmektedir. Kısacası, CHP ağırlıklı hükümetin aldığı ekonomik önlemler emekçi sınıf ve tabakalar açısından, bir taraftan verilenin öbür taraftan fazlasıyla alınması niteliğindedir.

Hükümet alınan önlemlerin bu niteliğini başlıca iki yöntemle bertaraf etmeye çalışmaktadır. Bunlardan birincisi, bazı uygulamaları, örneğin dış borç bulunmasını Türkiye açısından elde edilmiş bir zafer» gibi göstermeye çalışmaktır. İkincisi ise, mevcut ekonomik krizin nedenini yalnızca MC hükümetlerinin beceriksizliğine bağlayarak alınan önlemleri mazur gösterme-

ye çalışmaktır. Aslında her iki yöntemde, temeldeki neden ve gerçekleri gizleme çabasının bir ürünü olup, hükümetin düzeni her düzeyde onarma işlevinin ideolojik düzeydeki yansımalarının bir ürünüdür.

NOTLAR :

1. Yapılan sıralamada, yapılan sınıflandırmalar, konunun daha kolay izlenebilmesi amacıyla yöneliktir. Aslında yapılan sınıflamada I ve II No.'lu başlıklar altında yer alan konular, bir biriyle yakından ilgilidir ve karşılıklı etkileşimleri söz konusudur. Bu nedenle yapılan sınıflama, bunların birbirinden ayrı ve bağımsız oldukları ve böyle ele alınacakları anlamına gelmez.

2. TİB Aylık Bülteni, 1977 yılında ekonominin yapısal bunalımının yoğunlaşması sonucunda girilen krizin boyutlarını, nedenlerini ve muhtemel ekonomik ve politik gelişmeleri 39. sayısında yer alan «Türkiye Ekonomisinin Derinleşen Yapısal Bunalımı, IMF ve Son İstikrar Tedbirleri», 43. sayısında yer alan «IV. Beş Yıllık Plan Üzerine» ve 44. sayıda yer alan «CHP Hükümeti ve Son Siyasal Gelişmeler» başlıklı yazılarla incelemeye çalışmıştır. Bu nedenle, bu yazının, yukarıda belirtilen yazılarla birlikte veya sözkonusu yazıların içeriği hatırlanarak okunmasında yarar olduğu inancındayız.

3. Milliyet, 2 Nisan 1978 «Devalüasyon, Yeni Önlemler, IMF ve Türkiye Ekonomisi» .

4. TİB Aylık Bülteni; «Türkiye Ekonomisinin Derinleşen Yapısal Bunalımı, IMF ve Son İstikrar Tedbirleri», Eylül 1977/sayı : 39.

5. Milliyet; 22 Mart 1978.

6. Bu sorun KİT'lerle ilgili resmî bir raporda şöyle değerlendirilmektedir : «Kamu İktisadi Teşebbüslerinin satış hasılatını etkileyecek en önemli unsur şüphesiz üretilen mal ve hizmetlerin satış fiyatıdır. Esasen, satış fiyatını kendi yönetim kurulu (Devamı Sayfa 17'de)

ULUSLARARASI FİNANSMAN KURUMU (IFC)

Emperyalist , kapitalist sistemin uluslararası finans kurumlarından olan Dünya Bankası, genel olarak geri bıraktırlmış ülkelere «kredi» yoluyla sermaye aktarıp onları daha bağımlı hale getirirken, 1950'lerin başlarından itibaren bu ülkelerin sınai yatırımlarını daha etkin bir biçimde denetleyip, yönlendirecek (bu tür yatırımlara sermayedar olarak iştirak ederek) bir başka uluslararası finansman kuruluşuna daha ihtiyaç duyuldu. «1952 yılında Dünya Bankası'ndan bir grup tarafından hazırlanan bir raporda, az gelişmiş bölgelerde özel sektör yatırımları ihtiyacının arttığına işaret edildi ve bankaya bağlı bir uluslararası finansman kurumunun kurulması önerildi.» (1)

Bu şekilde bir ön çalışmadan sonra, 1956 yılında kurulan IFC, Dünya Bankası ile işbirliği içinde çalışmaktadır. Dünya Bankası ile arasındaki temel fark, IFC'nin sadece özel sektörün finansmanı ile ilgilenmesidir. Amacı ve faaliyetleri kurum dökümanlarında şu şekilde açıklanıyor :

«Kurumun amacı, gelişmekte olan üye devletlerin iktisadi kalkınmalarını, hükümet garantisi olmadan, özel sermaye ile işbirliği içinde üretken özel kuruluşlara yatırım yaparak hızlandırmaktır.» (2)

IFC, özünde, bir borç verme kuruluşu olmaktan çok, bir yatırım kuruluşudur. Yatırım projelerini değerlendirmede kuruluşun gözönünde tuttuğu temel kriter, sözkonusu projelerin özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi koşuludur. Diğer bir deyişle, özel sektörle rekabet etmez, onun ihtiyaçlarını ve eksiklerini tamamlar.

«IFC, yalnız az gelişmiş bölgelerde — Afrika, Asya, Avustralya, Latin Amerika, Avrupa'nın bazı alanları — yatırım yapar.

IFC, ağırlıklı olarak sınai (imalât, madencilik) nitelik taşıyan kuruluşlara, ya mevcut kuruluşun genişletilmesi ve geliştirilmesi veya yenilerinin kurulması için yatırım yapar.» (3)

IFC'nin kendi açıklamalarında da görüldüğü gibi, kurum, geri bıraktırlmış ülkelerin tekelci sermayeleriyle bütünleşerek emperyalist sömürünün gizlenmesini sağlamaktadır. Kurumun işbirliğine girdiği özel şirketler — yabancı veya yerli — küçük işletmeler değil, yerli tekelci sermayenin sahip olduğu büyük işletmelerdir. Bu nedenle IFC'nin genel olarak sermaye birikimine katkısından çok, özel olarak tekelci sermaye birikimine katkısından bahsetmek yerinde olur. IFC'nin 1959 yılı raporunda şöyle denilmektedir : «100.000 doların altındaki yatırımlar genellikle nazarı dikkate alınmaz.» (4) Bu miktar 2 milyon TL.'sini aşmaktadır. IFC'nin kendi hesabına yaptığı yatırımlarda tek bir teşebbüs finansmanının alt sınırı 1 milyon dolar ve üst sınırı da 20 milyon dolardır. Ancak bu miktar ülkeden ülkeye ve teşebbüsün önemine göre değişmektedir (5). Genel kural olarak Kurum, hiçbir şirkette sermayenin % 25'inin üstünde paya sahip olmamaktadır. Bu şartlar altında, kurumun iştirakçi olarak katıldığı veya finanse ettiği kuruluşlar, en azından 10 milyon TL. sermayeli kuruluşlardır. Yani IFC'nin yatırımları, genel olarak geri bıraktırlmış ülkelerdeki özel sermaye ile bütünleşmek doğrultusunda değil, tekelci sermaye ile bütünleşmek doğrultusundadır.

Özetle, IFC, geri bıraktırlmış ülkelerde, yabancı özel sermaye ile yerli tekelci sermayenin gereksindiği sermayenin bir kısmını sağlamakta görevlendirilmiş bir kurumdur. Özel yabancı yatırımların geri bıraktırlmış ülkelere akımının artmasına paralel olarak, bu kurumun önemi de artmaktadır. Geri

bıraktırılmış ülkelere özel yabancı sermaye akımı Kurum tarafından şu şekilde belirtilmektedir :

«Kesin olmayan mevcut rakamlar göstermektedir ki; özel yatırım şartlarındaki garanti eksikliğine ve sermaye piyasalarının düzensiz durumunun devamına rağmen, 1967 - 1970 dönemi belirleyen özellik olan gelişmekte olan ülkelere yabancı özel sermaye akımı artışındaki eğilim, 1971 yılında da korunmuştur.» (6)

Bu gelişmeye parall olarak IFC fonlarında önemli bir artış görülmektedir. 1971 yılında 571 milyon dolar olan fonlar, 1972 yılında 686 milyon dolar olmuştur. Bu fonların en önemli iki kaynağı, satışlar ve Dünya Bankası'nın verdiği borçtur. Satışlar adı altında istatistiklerde kullanılan rakamlar, IFC iştiraklerinin satışlarından Kurum hissesine düşen kârlar olsa gerektir.

IFC yatırımlarında özel yabancı ve yerli tekeli sermayelerin bütünleşme durumu şu verilerden anlaşılabilir : 1957 - 1972 yılları arasındaki faaliyetlerde, IFC yatırımlarında, işletmenin sermayesinin % 19'u IFC'ye, % 37'si uluslararası tekeli sermayeye ve % 44'ü yerli tekeli sermayeye aittir.

Bu olgunun Türkiye özelinde somutlaşmasını görebilmek için, Türkiye'de IFC'nin iştiraki olan şirketleri incelememiz gerekmektedir. Türkiye'deki IFC yatırımları 1972 yılı Haziran ayı sonunda 6.771.000 milyon dolardır. Bu miktar itibari sermaye içindeki payı göstermektedir. Bilindiği gibi, özellikle tekeli sermaye döneminde, itibari sermayeye dönüştürülmeden, dağıtılmayan kârlar, ihtiyatlar ve karşılıklardan oluşan öz sermaye toplamı itibari sermaye toplamını kat kat aşmaktadır. IFC'nin iştiraklerinin bulunduğu şirketler üzerindeki kontrol mekanizmalarından biri de verdiği kredilerdir. IFC'nin 1975 yılı sonuna kadar tekeli sermayeye sağladığı krediler 116 milyon 710 bin dolara ulaşmıştır.

ÇİZELGE : I

IFC TARAFINDAN ÖZEL SEKTÖRE SAĞLANAN KREDİLER

Toplam Taahhüt	(Kredi,	
	ortaklık)	Ortaklık
Faaliyet Kolu	(1 000 \$)	(\$ 000 T)
Finansman	38 607	3 240
Tekstil	4 568	555
Kâğıt karton	3 169	669
Cam	11 583	1 583
Alimunyum	8 371	1 371
Turizm	603	268
Çelik boru	4 037	437
Tekstil	10 000	—
Tekstil	1 300	—
Sentetik elyaf	15 000	—
Çimento	10 600	—
Demir çelik	8 872	1 372

Kaynak : TUSİDAD, Görüş, Mayıs 1976

Tabloda görüldüğü gibi IFC'nin özel sektöre sağladığı krediler ağırlıklı olarak uluslararası tekeli sermayeye bütünleşen yerli tekeli sermayeye yöneliktir. En çok kredi verilen sektörler, cam ve çimento sanayii, sentetik elyaf sanayii ve tekstil sanayiidir.

IFC kredileri 7-12 yıl süre ile verilmekte ve uygun bir ödemesiz dönem hakkı tanınmaktadır. Koşullar uygun olduğu takdirde borçlanma karşılığı teminat aranmaktadır. Ancak, teşebbüse kredi açan diğer finansman kuruluşları teminat talep ettikleri takdirde IFC de aynı şartlarla ve eşit olarak teminat almaktadır.

Türkiye'deki IFC yatırımlarının niteliğini şu şekilde özetleyebiliriz :

Sıfış Sentetik İplik Fabrikaları

Anonim Şirketi : (1962)

Yabancı Ortaklar :

IFC 21 255 000 TL (% 40.9)

Basf Chemiwerke A. G. (Almanya)

2 500 000 TL (% 4.8)

Vicklrs - Zimmer A.G. (Almanya)

2 500 000 TL (% 4.8)

Yerli Ortaklar :

T. Sınai Kalkınma Bankası
Mümtaz F. Taylan
Bilent Demiren
Şirket, IFC'den 2 437 500 dolar kredi almıştır.

Viking Kâğıt ve Selüloz Anonim Şirketi (1969) :

Yabancı Ortaklar :
IFC 84 932 397 TL (% 12.05)
Aktiselskabet De Freneda Papir Fabrikker (Danimarka) (% 24)
The Industr. Fund for Developing Countries (Danimarka) (% 21.31)

Yerli Ortaklar :
Türk Karteks Tic. ve San. A. Ş.
Otomobilcilik ve Tic. A. Ş.
Toplam % 42.64

Sınai Yatırım ve Kredi Bankası
IFC şirkete 2 500 000 dolar kredi vermiştir.

Anadolu Cam Sanayii Anonim Şirketi (1970) :

Yabancı Ortaklar :
IFC 23 749 950 TL.
Glaverbel - Mecaniver S. A. (Belçika)

Yerli Ortaklar :
Yapı ve Kredi Bankası 15 000 000 TL.

Koç Holding
IFC, şirkete 90 773 790 TL kredi sağlamıştır.

Nasaş Alüminyum Sanayii ve Ticaret A. Ş. (1970)

Yabancı Ortaklar :
IFC 19 200 000 TL.
Amax Aluminium Com. Inc. (ABD) 7 650 000 TL (% 15.1)

Yerli Ortaklar :
T. Sınai Kalkınma Bankası
15 000 000 TL. (% 10)

Türk Ticaret Bankası :
Akbank (% 10)
IFC, şirkete 7 000 000 dolar kredi vermiştir.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası :

1950 yılında kurulan bu banka, Türkiye'de uluslararası tekelci sermayenin, yerli tekelci sermaye ile bütünleşmiş bir şekilde yatırımda bulunmasına yardım etmeyi amaçlamaktadır. Zaten kuruluş amacı da «Türkiye sanayiine yerli ve yabancı özel sermayenin katılmasına yardım ve teşvik sağlamak» şeklinde ifade edilmiştir. Türkiye'de T. Sınai Kalkınma Bankasının üstlendiği bu görev uluslararası düzeyde Uluslararası Finansman Kurumu (IFC) tarafından yürütülmektedir. Ayrıca T.S.K.B.'nin birçok sanayii şirketinde iştirak, tahvil ve hisse senedi yoluyla kontrolü söz konusudur. IFC'nin TSKB'daki iştiraki 1 730 000 dolardır (% 15). Diğer sarmayedarlar arasında Türkiye İş Bankası (% 20.8), Akbank (% 1.6), Yapı Kredi Bankası (% 2.01), Türkiye Garanti Bankası, Türk Ticaret Bankası, Mensucat Santral T. A. Ş., Osmanlı Bankası, Selânik Bankası, Banka Commerciale Italiana, Banka di Roma, Hollantse Bank Uni. N. V., Tütün Bankası, Türkiye İmar Bankası, Türkiye Kredi Bankası, İstanbul Ticaret Borsası, İstanbul ve Ticaret Odası, Çukurova Sanayii İşletmeleri T. A. Ş., İzmir Pamuk Mensucat T. A. Ş., Macit Duruiz, Cabir Sele, Hazım Atıf Kuyucak, Nuri Dağdelen, Suphi Argon, Hakkı Avunduk ve Vehbi Koç da bulunmaktadır. (5).

Türkiye örneğinde görüldüğü gibi, IFC'nin yatırımları, uluslararası tekelci sermaye ile yerli tekelci sermayenin bütünleştikleri şirketlere yöneliktir ve bunu daha çok TSKB aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu görevi de gerek kredileri gerekse iştirakler yoluyla yerine getirmektedir. Verilen kredilerin giderek artan bir ağırlıkla yerli tekelci sermayeye verilmesi ve uluslararası tekelci sermayeyle bütünleşerek gelişen yerli tekelci sermayeye yönelik iştirakleri bunun göstergesidir.

Uluslararası Finansman Kurumunun yönetim mekanizması da önde gelen emperyalist ülkeler tarafından denetlenmektedir. Aşağıdaki tablo bunun en açık göstergesidir. Tablodan da izlenebileceği gibi tek başına ABD oy hakkının % 27'sinin elinde tutmaktadır.

ÇİZELGE: II

Ülkeler	Oy Yüzdesi
Belçika	% 2.09
Fransa	% 4.62
Almanya	% 2.98
İrlanda	% 0.44
İtalya	% 1.71
Lüksemburg	% 0.27
Hollanda	% 2.51
Danimarka	% 0.77
İngiltere	% 11.17
AET	% 26.40
ABD	% 27.01
Japonya	% 2.30

Kaynak : IFC, Yıllık Rapor, 1972

Dünya Bankasının yan kuruluşlarından olan IFC, geri bırakılmış ülkelerde uluslararası tekelci sermaye ile yerli tekelci sermayeyi bütünleştirerek, emperyalist sömürüyü gizlemekte ve yoğunlaştırmaktadır. Geri bırakılmış ülkelerde dışa bağlı çarpık kapitalistleşmeyi geliştirmek için emperyalist - kapitalist sistem içinde IFC üzerine düşeni yapmaktadır.

Kaynaklar :

- 1) IFC, Yıllık Rapor, 1971 s. 8.
- 2) IFC 3. Yıllık Rapor 1958 - 1959 s. 1.
- 3) a.g.e. s. 2.
- 4) a.g.e. s. 1.
- 5) TÜSİAD Görüş, Mayıs 1976.
- 6) IFC, Yıllık Rapor, 1972 s. 4.
- 7) Bankalar Yıllık Raporları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Borsalar Birliği yayınlarından derlenmiştir.

(Baştarafı Sayfa 13'de)

larında tesbit etmek imkânına sahip görünen Kamu İktisadi Teşebbüslerinin uygulamada satış fiyatını çoğunlukla kendilerinin tesbit edemediği bir gerçektir. Ekonomi ve maliye politikası yürütülürken temel mal ve hizmetlerin satış fiyatlarının hükümetçe tesbit edilmesi yanında diğer mal ve hizmetlerin satış fiyatlarının tesbitinde ilgili bakanlıkların yetkili kılınması ve bu tesbitlerde sadece kârlılık ve ekonomik esaslardan hareket edilmemesi neticeyi etkilemektedir. Maliyetlerle satış fiyatı arasın-

daki ilişki şüphesiz Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kâr-zarar durumunu yakından ilgilendirmekte, fiyat politikası olarak tercihlerin farklı kullanılması zararın artmasına bu da kaynak ödeme açığının bir unsurunun menfi sonuç vermesine yol açmaktadır. «Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve İşti- rakleri Yılığ-1977, s. : 38.

7. Milliyet; 29 Mart 1978.

8. Milliyet; 31 Mart 1978.

9. Sınıflı Toplum, Devlet ve Vergiler, TİB yayınları, No. : 14, s. 74.

TÜRKİYE GARANTİ BANKASI

II. Paylaşım Savaşı'ndan sonra Türkiye ekonomisinde görülen gelişmeler; para hacminin artması, tarımda kapitalistleşme süresine hız verilmesi, sanayide yabancı sermaye etkinliğinin artması vb. olgular sonucu bu yeni yapının finansmanın bir bölümünü sağlayacak olan bankalar kesiminde de önemli değişiklikler olmuş, yeni bankalar kurulmuştur.

Garanti Bankası işte bu dönemde 21 Haziran 1946'da Ankara'da kurulmuştur. Kuruluş sermayesi, her biri 100 lira değerinde 25.000 hisse olmak üzere 2.500.000 liradır. Bankanın kuruluş amacı, Esas Mukavelename'sinin 3. maddesinde şöyle belirtilmiştir : «Her türlü banka muameleleri yapmak; Bankalar Kanunu'nun verdiği imkânlar dahilinde her türlü teşebbüslere girişmek ve şirket kurmak ve bunların hisse senetlerini satın almak ve satmak; bankacılıkla ilgili vekâlet, sigorta acentalığı, komisyon ve ulaştırma işleri yapmak; menkul kıymetleri alıp satmak; dış memleketlerle iktisadi ilişkileri geliştirmek; Bankalar Kanunu'na aykırı olmamak kaydıyla her türlü iktisadi faaliyette bulunmak.

ÇİZELGE : I

Garanti Bankası'nın Şube Sayısı

Yıllar	Şube adedi
1962	51
1964	61
1966	74
1969	128
1970	147
1972	192
1974	238
1976	241

Kaynaklar: İrfan Aykent; Türk Bankacılığı, Ankara/1970 Türkiye Bankalar Birliği Yıllık Raporları.

Kurulduğu yıl sadece merkez şube -Ankara'da faaliyet gösteren Ga-

ranti Bankası'nın şube sayısı özellikle 1950'lerde artmıştır. 1961 yılında 51 olan şube sayısı 1976 sonunda 241'e ulaşmıştır. Yıllara göre Banka'nın şube sayısındaki artış çizelge 1'de verilmiştir.

Açılan şubeler genellikle büyük kentlerde, yani Türkiye'deki kapitalist gelişmeye paralel olarak sanayi in gelişmesi olarak daha fazla geliştiği bölgelerde yoğunlaşmıştır.

Bankanın gösterdiği gelişmeler sonucu sermaye ve özkaynaklarda da önemli değişiklikler olmuştur. Çizelge - II'den görüleceği üzere, Banka'nın itibari sermayesi ilk on üç yılda % 800'lük bir artış göstererek 20 milyar liraya yükselmiştir.

ÇİZELGE : II

1948 - 1961 Yıllarında Sermayenin Gelişmesi

	1948	1961
İtibari sermaye	2.500.000 TL.	20.000.000 TL
Ödenmiş sermaye	1.975.000 »	14.936.000 »
İhtiyat akçesi	131.000 »	4.997.000 »

Kaynak : Avni Zarakolu; Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'de Bankacılık, Türkiye Bankalar Birliği yayını, Ankara/1973.

Bankanın ödenmiş sermaye ve ihtiyat akçesinde görülen artışlar çizelge III'den gözlemlenebilir.

ÇİZELGE : III

Ödenmiş Sermaye ve İhtiyat Akçesindeki Gelişmeler

Yıllar	Ödenmiş sermaye ve ihtiyat akçesi
1969	50.281.000 TL.
1970	51.490.000 »
1971	93.313.000 »
1972	115.441.000 »
1974	165.114.000 »
1976	193.078.000 »

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği Raporları .

1976 sonunda Banka'nın öz kaynakları 160 milyon lira tutan ödenmiş sermayeye, 33 milyon lirada ihtiyatların eklenmesiyle 193 milyon liraya yükselmiştir. Öte yandan Garanti Bankası, özel sermayeli bankalar toplam sermayesi içindeki payı artan 5 büyük bankadan birisidir. Garanti Bankası'nın sermayesinin, toplam özel sermayeli bankalar sermayesi içindeki payı 1959'da % 6.9'dan 1974'de % 12.8'e yükselmiştir.

Diğer bir gelişme mevduat ve kredi açısından olmaktadır. Özellikle mevduat bankaların can damarını oluşturur. Çünkü, kredilerin ve yatırımların dolayısı ile kârların temeli mevduat oluşturur. Mevduatlar dört bölüme ayrılır: Ticari mevduatlar, tasarruf mevduatları, resmi mevduat ve bankalar mevduatı. Bunlar

içinde ilk ikisi en önemli yeri alır. Ticari mevduat özel sektörün «teminat karşılığı» gibi iş ilişkileri gereğince yatırdığı paradır. Tasarruf mevduatı ise kişilerin bankalarda biriktirdiği paradır. Garanti Bankası, özel sermayeli bankalar toplam ticari mevduatı ve toplam tasarruf mevduatı içindeki payı en yüksek olan 5 bankadan birisidir. 1959'da ticari mevduat içindeki payı % 2.3 iken, 1974'de bu oran % 5.7'ye ulaşmıştır. Aynı şekilde tasarruf mevduatı içindeki payı da, aynı yıllarda % 4.0 iken % 6.7'ye yükselmiştir. (Türkiye Bankalar Birliği Raporları) Öte yandan bankanın verdiği kredilerde de artışlar görülmüş, verilen kredilerin % 50'den fazlası sanayi sektörüne aktarılmıştır. Bu olgu aşağıdaki çizelgede daha açık görülmektedir.

ÇİZELGE IV

1976'da Kredilerin Sektörel Dağılımı

Kredilerin Sektörler İtibariyle Dağıtımı	Kullanılan Krediler	Oranı (%)
1. Ziraat, hayvancılık, avcılık ve su ürünleri	22.501.000	0,51
2. Madencilik ve taş ocakçılığı	15.591.000	0,36
3. Sanayi sektörü	2.398.786.000	53,84
4. Turizm	125.836.000	2,82
5. İhracat	256.469.000	5,76
6. İthalat	318.581.000	7,15
7. İç ticaret		
8. Riskleri tefrik edilemeyenler, riskleri 2500'den az olanlar	898.337.000	20,16
	270.228.000	6,07
9. Ticaret siciline kayıtlı olmayanlara açılan krediler	72.149.000	1,62
	76.426.000	1,71
10. Bankalararası açılan krediler		
Toplam	4.455.164.000	100,00

Kaynak : Garanti Bankası 1976 Raporu

Yalnız hemen şunu belirtmek gerekir; bankalar sadece mevduat ve kredi yaratmazlar, gelişmiş süreçleri içinde, yapısal değişimden geçerler, aracılık yapma fonksiyonlarını bir kenara bırakarak, ülke ekonomisini kontrol eden kurumlardan biri haline dönüşürler ve küçük işletmeleri sadece yutmakla kalmazlar, aynı zaman-

da onların hisse senetlerini satın alarak ya da değiştirerek, kredi sisteminden yararlanarak onları kendilerine bağlarlar (Ayrıntılı bilgi için bkz. «Türkiye Bankalar Sisteminde Yoğunlaşma Eğilimleri», TİB Bülteni, No: 24, s. 5).

İşte 1950'lerden sonra Türkiye'de de bankalar bu yönde bir gelişme

göstererek ticari işlemlerin yanı sıra yatırım işlemlerine ya da mevcut sınıai tesislere katılma işlemlerine başlamışlardır. Garanti Bankası bu süreci yaşayan bankalardan önemli bir örneği teşkil eder. 1976 yılı sonunda bankanın iştiraklerinin toplamı 320 milyon TL'dir. Bunun yaklaşık %

80'ini sanayi kesimi kapsar. İştirakleri içinde en küçük paylar ise sırasıyla, sigorta (% 46), ticari kuruluşlar (% 84), Nafia (% 7.8) ve bankalar (% 8.75) dir. İştirak oranı 1976 yılında bir önceki yıla oranla % 60.06 artmıştır. Bankanın tüm iştirakleri şunlardır :

ÇİZELGE V

Garanti Bankası'nın 1976 Yılı Sonu İtibariyle İştirakleri

Sektörler	İştirak Miktarı	Toplam
1. Bankalar :		
T. Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	17.515.415	
Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O.	6.286.600	
Kocaeli Bankası T.A.Ş.	4.000.000	
Türkiye Eski Muharıpler Bankası A.Ş.	75.000	
		27.877.015
2. Sigorta Şirketleri :		
İstanbul Umum Sigorta A.Ş.	1.500.000	
		1.500.000
3. Sınai Kuruluşlar :		
Elka Elyafı Plaka Sanayii T.A.Ş.	49.775.800	
Goodyear Lastikleri T.A.Ş.	958.500	
Çukurova Elektrik T.A.Ş.	1.842.800	
Envestisman Sanayii T.A.Ş.	300.000	
E. R. Squibb And Sons İlaçları A.Ş.	23.000	
Ereğli Demir ve Çelik Fabrikası T.A.Ş.	2.500.000	
Otobüs Karoseri San. ve Turizm İşl. A.Ş.	50.965.000	
Gücüm Civata Tic. ve San. A.Ş.	14.146.000	
Lassa Lastik Sanayi ve Tic. A.Ş.	112.500.000	
Zetip Zeytinburnu Kombine Tekstil Fab. A.Ş.	28.137.500	
Devrektaş - Devrek İnş. Elemanları San. Tic. A.Ş.	150.000	
		261.298.600
4. Nafia :		
Ark İnşaat ve Ticaret Ltd. Şti.	125.750	
Garanti İnşaat Ltd. Şti.	24.931.000	
		25.056.750
5. Ticari Kuruluşlar :		
Garanti Ticaret Türk A.Ş.	437.500	
İstanbul Manifaturacılar Çarşısı Kur. Koop.	500	
Lisa Lastik İmalat ve Satış A.Ş.	15.500	
Eltek Elektronik Teknoloji A.Ş.	997.500	
Yatırım Finansman A.Ş.	1.250.000	
		2.700.500
Toplam		318.432.865

Kaynak : Garanti Bankası 1976 Raporu.

Şimdi sırasıyla bu iştirakler içinde önemli olan kuruluşları daha iyi anlamak için kısa bilgiler veriyoruz.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. : Emperyalizmin, yeni sömürgecilik yöntemlerini uygulamak amacıyla başladığı girişimlerin sonucu olarak kurduğu bankadır. Amacı orta ve uzun vadeli kredilerle ülkede özel sektörün gelişmesini sağlamak, yerli tekeli burjuvazinin uluslararası tekelilerle bütünleşmesini gerçekleştirmektir. 1950'de 12,5 milyon lirayla faaliyete geçmiş, sermayesini her geçen yıl arttırarak 1972 yılında 193 milyon liraya çıkarmıştır. En önemli sermayedarları Uluslararası Finansman Kurumu, ve İş Bankası'dır. Bankanın ana kaynakları Dünya Bankası, Uluslararası Kalkınma Kurumu (IDA), AID ve Alman Kredi Kurumu KFW'dir (Bu konuda daha geniş bilgi için, TİB Bülteni sayı 10'a bakınız).

Sınai Yatırım ve Kredi Bankası : 1963 yılında kurulmuştur. Sermayesi 40 milyon liradır. 1976 sonu iştirak kârları 3 milyon lira, toplam kârı da 21,5 milyon liradır. Bankanın amacı tekeli sermayeyi kredilerle desteklemektir.

Kocaeli Bankası : 1937'de kurulan bu bankanın bugün 5 şubesi vardır. Ödenmiş sermaye ve ihtiyatları toplamı 6,9 milyon lira, mevduatı 98,5 milyon lira, kredileri de 58,6 milyon liradır (1976 sonu).

Çukurova Elektrik T.A.Ş. : 1973'de sermayesi 175 milyon TL. olan şirkette, Akbank'da % 3,5 payla iştirak sahibidir.

Goodyear Lastikleri T.A.Ş. : Türkiye'de 1961 yılında faaliyete geçen bir ABD lastik şirkettir. Garanti

Bankası dışındaki hissedarlar OYAK, TATKO, Rifat Yalman ve Tayyar Çullu'dur.

E.R. Squibb and Sons İlaçları A.Ş. : 1954 yılında faaliyete geçmiştir. Hisselerin % 71'ine Olin Mathieson Chemicals Corporation adlı bir ABD şirketi sahiptir.

Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş. : ABD'nin verdiği 129 milyon dolar krediyle 1960 yılında kurulmuştur. Şirketin yerli ortakları Türkiye Demir ve Çelik İşletmesi, Garanti Bankası, Akbank, İş Bankası ve Endüstri Holding, yabancı ortak ise W 33,3 hisse ile Koppers Ass. S.A. adlı ABD şirkettir.

Lassa Lastik Sanayii ve Ticaret A.Ş. : 1974 yılında Sabancı Holding, Akbank, Türkiye Vakıflar Bankası ve Garanti Bankası'nın iştirakleriyle 400 milyon lira sermaye ile kurulmuştur. ABD kökenli B.F. Goodrich Co. ile lisans ve know-how anlaşmaları vardır. 1977'de faaliyete geçen şirketin sabit yatırım tutarı 1 milyar liradır.

Bu iştirakler bize Garanti Bankası'nın hem yerli tekeli burjuvazi ile iç içe geçmişliğini yani (yerli banka - yerli) sermaye kenetlenmesini ve hlm de uluslararası finans kurumlarının verdikleri kredilerin dağıtılmasını ve emperyalist ülkelerin dünyanın ekonomik ve politik gelişmelerini bağımlı ülkelerde denetlemek amacını güden örgütlerle bütünleşme içinde olduğunu gösterir. Özetle söyleyecek olursak, Garanti Bankası gerek iştirakleriyle, gerek kendi politikasıyla, (emperyalist - kapitalist) sistemde bankaların üzerlerine aldığı tarihsel rolü gereğince oynamakta ve üzerine düşen görevi yerine getirmektedir.

TUSTAV

TİB'DEN HABERLER

● TİM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ IV. OLAĞAN GENEL KURULU YAPILDI

Tüm İktisatçılar Birliği IV. Olağan Genel Kurulu 12 Mart 1978 tarihinde yapılmıştır. Genel Kurulda geçen dönemin Yönetim Kurulu aklanmış ve 1978 - 1979 çalışma dönemi için yeni Yönetim Kurulu seçilmiştir. Yeni seçilen Yönetim Kurulu ilk toplantıda görev bölümü yapmıştır. Buna göre;

Mehmet Tanju Akad : Başkan
Mustafa Sönmez : Genel Sekreter
Fehim Evsen : Sayman

Namık Özcan, Celal Küçükler, Aybars Çağlayan, Metin Erhan, Aziz Konukman, Kenan Daldal üye olarak Yönetim Kurulunda görev almışlardır.

● TİB «KİT'LER ÜZERİNE» BASIN AÇIKLAMASI YAPTI

Sayın Basın ve T.R.T. Mensupları,

TBMM KİT Plan Karma Komisyonunca «Kamu İktisadi Teşebbüsleri» sorununa bakış açısı, bundan önce bu soruna yaklaşanların bakış açılarından farklı değildir. Dolayısıyla, bu bakış açısıyla yapılacak girişimlerin yaratacağı sonuçlar, devlet işletmelerinin bugün içinde buldukları sonuçlardan farklı olmayacaktır.

Bugün, devlet işletmelerinin içinde buldukları sorunlar, Türkiye'de yaşanan ekonomik ve siyasal bunalımların bir yansımasıdır. Emperyalizmin hegemonyası altında bağımlı bir ülke olan Türkiye'de sistemin ekonomik düzeyde kendisini yeniden üretibilmesi, ancak emperyalist metropollerden satın alınacak makina, teçhizat, hammadde, yarı-mamul madde, teknoloji ve kredi olanaklarıyla mümkün olabilmektedir.

Bu bağımlılık ilişkisinin sonucu, ülke içinde yaratılan birikmiş değer,

her yıl artan miktarlarda emperyalist metropollere aktarılmaktadır. Bağımlılığın artmasıyla birlikte, giderek daralan döviz darboğazı, alt yapı yatırımlarının yetersizliği, enerji sorunu, sermaye yetersizliği, hammadde-girdi teminindeki güçlükler, işsizlik gibi darboğazlar Türkiye gibi ülkeler için sürekli ve yapısal bir özellik gösterirler.

Devlet işletmeleri, ağırlıkla, bu tür darboğazlara çözüm bulabilmenin araçları durumundadırlar. Ancak bu işlevlerini de yerine getirebilmeleri büyük ölçüde dışa bağımlı olmalarını ön-gerektirmektedir. Öyle ki, Türkiye'nin toplam ithalatının % 47'si devlet kesimince yapılmaktadır. Dışa bağımlılığın sonucu sürekli gündemde olan döviz ve enerji darboğazları, geri teknoloji kullanımı devlet işletmelerinin atıl kapasite çalışmalarına neden olmakta ve üretilen ürünlerin maliyeti çok yüksek boyutlara varmaktadır. Ancak, kuruluşların ürettiği ürün ve hizmetler tekeli sermayenin egemen olduğu üretken kesimlerde girdi olarak kullanıldığından «ucuz» a temini gereken ürünler olma durumundadırlar. Bu nedenle, KİT'lerce üretilen ürünler Bakanlar Kurulunca saptanan maliyet altında fiyatlarla özel kesime satılmaktadırlar. Oysa KİT'lere ilişkin 440 sayılı yasanın 24. maddesi devlet işletmelerine ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatlarını saptama yetkisi vermiştir. Ancak temel mal ve hizmetler oldukları gerekçesiyle bir çok ürünün fiyatını saptayan kurumlar değil Bakanlar Kurulu'dur. Bu durum ortaya çıkardığı zararlar ise Hazine'ce karşılanmaktadır. Bir taraftan kurumların zarar etmesine neden olacak fiyat politikası saptamak, diğer taraftan «KİT'lerin hazineye yük olduklarını» söylemek KİT karma komisyonun büyük çelişkisidir.

Diğer taraftan «sermaye yetersizliği» sorununa çözüm olmak amacıyla 121 kuruluşa devlet işletmeleri ortak durumundadırlar. Bu ortaklıklar yoluyla özel kesim devletten büyük sermaye ve kredi olanakları sağlamaktadır. Ayrıca, aralarında FIAT, Manesmann, AEG, Northern Electro-Communication, Koppers, BSF gibi çokuluslu tekellerin bulunduğu 25'e yakın devlet-yabancı sermaye ortaklığı dışı bağımlılığın önemli araçları durumundadırlar.

Döviz ve enerji gibi kaynakların tahsisinde devlet işletmelerinin talepleri hep ikincil bırakılmaktadır. Bu da üretimin aksamasına ve maliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Yapılan son bir araştırmaya göre devlet işletmelerince 1977 yılı sonunda gerçekleştirilmesi gereken 12 projenin bitirilmemesinden dolayı 10 milyar liralık zarar doğmuştur. Bugün bile devlet işletmeleri 2 milyar 700 milyon dolarlık bir transferi bekler durumdadırlar. Türkiye'de giderek daralan döviz ve enerji darboğazı bağlamında düşünüldüğünde, kurumların önümüzdeki günlerde daha da güç durumda olacağı açıktır.

Devlet işletmeleri, özellikle MC döneminde devlet kadrolarının faşist milislerle doldurulması nedeniyle, aşırı istihdamın uygulandığı kurumlardır. Toplam personel sayısı sadece son iki yılda % 23 artmış, 670 bin'e ulaşmıştır. Artış, 1970'e oranla % 84.3'e ulaşmıştır. Devlet işletmeleri kapitalizmin kaçınılmaz hastalığı işsizliğe karşı bir sübap olarak kullanılmaktadır.

Bundan başka, mevcut yasalara aykırı olmasına rağmen tekelci sermaye ile devlet işletmeleri aynı çatı altında Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nda örgütlüdürler. Ve her yıl bu örgüte milyonlarca lira aidat, grev ve lokavt fonları ödemektedirler. Bu durum, söz konusu tarafların eşgüdümlü davranmalarının imkânlarını da yaratmaktadır. Ayrıca

devlet işletmeleri yönetim kurumlarında yer alanlar, işveren sendikalarının yönetim kurullarında da görev ve maaş almaktadırlar.

Devlet işletmelerinin her yıl milyonları bulan zararlarını da ödeyen emekçi sınıf ve tabakalardır. KİT'leri finanse eden kurumlardan Devlet Yatırım Bankası fonlarını SSK ve MEYAK gibi emekçi halktan kesilen fonların biriktiği kurumlardan sağlamaktadır. Gelirlerinin büyük kısmı yine emekçi halktan sağlanan Hazine, çeşitli başlıklar altında KİT'lere fon aktarıırken, sağlanan dış kredilere karşı da boçlu ya da garantör olarak görev almaktadır. T. C. Merkez Bankası ise KİT'leri finanse etmek için olanaklarını önemli ölçüde seferber etmekte olduğu gibi karşılıksız para basarak emekçi halkı çok daha zor koşullara iten enflasyonu körüklemektedir.

Bugün, devlet işletmelerinin üstlendiği işlevler, kapitalist devletin sistemin yeniden üretim koşullarını yaratma işlevinden kaynaklanmaktadır. Devlet mekanizmasını oluşturan iç ve dış egemen güçler var oldukça, emperyalist - kapitalist sistemle olan işbölümü kendisini yeniden ürettikçe devlet işletmeleri emekçi sınıf ve tabakalardan sağlanan fonların egemen sınıflara aktarma araçları olarak kalacaklardır. Devlet işletmelerinin «kamu» yararına çalışan işletmeler olabilmeleleri ise ancak, uluslararası işbölümü ve ülke içindeki hiyerarşik ve adaletsiz kapitalist devlet mekanizmasının yerine bir halk iktidarının kurulmasıyla mümkün olabilir. Bu da toplumsal devrim mücadelesini zorunlu kılar. Mevcut hükümet «halk yararına» bazı girişimlerde bulunmak istiyorsa, emekçi halkın şu taleplerini yerine getirmelidir:

1. Devlet - tüm (yerli - yabancı) özel ortaklıklara son verilmelidir.

2. Devlet işletmeleri bağımlılığı azaltıcı, üretim araçları üretimi ve temel tüketim malları üretimine yönelmelidir.

3. Devlet işletmelerinin ürettiği ürünler tüketiciye aracısız ulaştırılmalıdır.

4. İşveren sendikalarıyla olan ilişkiler kesilip, işçilerin yönetime katılımı sağlanmalıdır.

5. Tüm çalışanlara grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklar tanınmalıdır.

6. MC döneminde alınmış faşist milisler bu kurumlardan uzaklaştırılmalıdır.

ÇIKIYOR

TİB YAYINLARI No. : 21

**TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL GELİŞME VE
SİYASAL BUNALIM**

Doğu ERGİL

● Devlet ve Sınıflar İlişkisi ● Cumhuriyet Döneminde Devlet
● 1950 Sonrasında Emperyalizmle İlişkiler ve Devlet ● Türkiye'de Sınıfların Örgütlenme Düzeyi ● Parlamento'nun Sınıfsal Yapısı ● Siyasî Bunalımın Kaynağı.

GÖN. :

Tüm İktisatçılar Birliği
Aylık Bülteni

Karanfil Sok. 14/10
Kızılay - ANKARA

Fiyatı : 500 Krş.

ADRES :

TÜSTAV